

II. ARTYKUŁY

Janusz Grabowski

(Archiwum Główne Akt Dawnych, Warszawa)

CIVITAS MONASTERII MARIAE MAGDALENAE ORDINIS PREMONSTRATENSIS. Z DZIEJÓW BODZANOWA W OKRESIE PANOWANIA KSIĄŻĄT MAZOWIECKICH

Bodzanów, określane w najstarszych źródłach jako „Bodzanow”, „Bodzanowo”, obecnie jest gminą wiejską w powiecie plockim, w województwie mazowieckim, położoną nad rzeczką Mołtawą, prawym dopływem Wisły¹. Nazwa Bodzanów nawiązuje prawdopodobnie do imienia *Bodzan* (*Bodz*, *Bodzo*), pierwszego właściciela miejscowości².

Dzieje Bodzanowa w średniowieczu i czasach nowożytnych są nierozdzielnie związane z losami Zakonu Premonstraterńskiego poza murami Płocka³. Początki klasztoru p.w. św. Marii Magdaleny wiązać można z kościołem NMP, który został ufundowany w połowie XII w. przez Dobiechnę, żonę Wojysława (pochodzącego z rodu Powalów), współpracownika księcia Bolesława Krzywoustego⁴. Dobiechna przekazała zbudowaną i uposażoną świątynię biskupowi plockiemu Aleksandrowi z Malonne. Około 1185 r. nastąpiła zmiana w statusie kościoła, gdyż wojewoda Żyro (wnuk Wojysława) przekazał świątynię kanonikom regularnym z Nuewerk pod Halle i dodał nowe uposażenie. Jan Długosz

---

¹ W latach 1975–1998 gmina położona była w województwie plockim, obecnie w województwie mazowieckim.

² *Nazwy miejscowe Polski*, red. K. Rymut, t. 1, Kraków 1996, s. 244–245; S. Rospond, *Słownik etymologiczny miast i gmin PRL*, Wrocław 1984, s. 32; W. Taszycki, *Ze studiów nad polskim imiennictwem osobowym*. II *Borzęta, Bożęta „Bodzanta”*, „Język polski”, t. 9, 1924, s. 73–80; K. Zierhoffer, *Nazwy miejscowe północnego Mazowsza*, Wrocław 1957, s. 114.

³ Na temat norbertanek w Płocku, zob. W. Knapieński, *Św. Norbert i jego zakon. Początki norbertańskich klasztorów cyrkarji polskiej i nieco z ich dziejów*, Warszawa 1884; W. Mąkowski, *Kościół św. Marii Magdaleny i klasztor panien norbertanek zakonu premonstraterńskiego za murami miasta w Płocku* [w:] J. Nowowiejski, *Płock. Monografia historyczna*, wyd. 2, Płock 1930, s. 586–596; T. Żebrowski, *Kościół (X–XIII w.)* [w:] *Dzieje Mazowsza*, red. H. Samsonowicz, t. 1, Pułtusk 2006, s. 190–191; M. Stawski, *Początki klasztoru norbertanek w Płocku*, „*Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis*”. Folia 40. *Studia Historica V*, 2017, s. 36–51.

⁴ M. Stawski, op. cit., s. 37.

w *Żywotach biskupów plockich* powstanie klasztoru plockiego wiąże z dziełem biskupa plockiego Wita⁵. Także tradycja klasztoru norbertanek plockich przypisuje fundację biskupowi Witowi w 1179 r.⁶ Prawdopodobnie około 1190 r., w wyniku procesów zachodzących w obrębie zakonu premonstratensów, doszło do rozdzielenia podwójnego opactwa w Witowie; powstały wówczas dwa nowe klasztory, w Busku i Plocku. Z nieznaną do końca przyczyną norbertanki plockie osiadły na pewien czas w miejscowości Promna nad Pilicą. Po powrocie do Plocka doszło do zmiany wezwania, z dotychczasowego NMP na patrocinium św. Marii Magdaleny.

Klasztor norbertanek plockich był bogato uposażony, na co składały się nadania od różnych fundatorów. Były to dobra ofiarowane kościołowi NMP w Plocku przez Dobiechnę, posiadłości nadane norbertankom przez wojewodę Żyro oraz dobra, które zakonnice otrzymały na początku XIII w. Już w momencie przybycia do Plocka norbertanki posiadały bogate uposażenie. Następnie otrzymały dobra Kozienice, Wargocin, Kraszów, Osęki i Gałazki. Olto (wnuk wojewody Żyro) — w zamian za pewne miejscowości wymienione w dokumencie z 1185 r., które po śmierci Żyry przeszły prawdopodobnie w inne posiadanie — nadał klasztorowi św. Marii Magdaleny m.in. Bodzanów, Brwilno Dolne, Rogowo. Od innych fundatorów otrzymały zaś m.in. Ciepielewo, Orzechowo, Łack i Drzešno. Dlatego w połowie XIII w. norbertanki plockie posiadały duży majątek, obejmujący około 20 wsi, 3 kościoły, targ z karczmą i jezioro. Z klasztorem związane były na Mazowszu kościoły parafialne w Bodzanowie, w Słupnie pod Plockiem, Naruszewie, Barcicach oraz na Kujawach w Ostrowasie i Bronisławiu. Klasztor norbertanek należał do cyrkarii polskiej, a jego przełożonymi zostawali norbertanie. Pierwszym znanym prepozytem (proboszczem) był Klemens, sprawujący urząd w 2. połowie XIII w.⁷

Erygowanie parafii w Bodzanowie, należącym do norbertanek plockich, nastąpiło prawdopodobnie na przełomie XII i XIII w., razem z budową kościoła p.w. Najświętszej Panny Marii. Do parafii należały następujące wsie: Chawłozy (obecnie nieznaną), Chodkowo, Cieśle, Cybulino, Gałki, Gąsewo, Karwowo (Karwowo Duchowne, Karwowo Szlacheckie), Krawieczyn, Kiełtyki, Małoszewo, Miszewko Garwackie (Miszewo), Osmolinek (Osmolino), Parkoczewo, Reczyno, Rudołtowo (obecnie nieznaną)⁸.

Bodzanów, własność norbertanek pw. św. Marii Magdaleny, leżał w księstwie plockim Bolesława II, syna Siemowita I sprawującego rządy na Mazowszu do 1313 r. Po jego śmierci Bodzanów, leżący w kasztelanii wyszogrodzkiej, znalazł się na terenie księstwa Waclawa, najmłodszego syna Bolesława II z jego drugiego małżeństwa z Kunegundą Przemyślidówną. Księciu Waclawowi, w wyniku podziału ojcowszyny w 1313 r., oprócz Wyszogrodu (z Płońskiem i wschodnią częścią Zawkrza) przypadły kasztelanie z ośrodkami w stołecznym Plocku (wraz

⁵ J. Długosz, *Vitae episcoporum Plocensium abbreviate*, wyd. S. Kętrzyński [w:] *Monumenta Poloniae Historica*, t. 6, Kraków 1893, s. 603.

⁶ M. Stawski, op. cit., s. 38.

⁷ K. Pacuski, *Formowanie się sieci klasztorów i placówek zakonnych na Mazowszu do końca XV wieku* [w:] *Zakony i klasztory w Europie Środkowo-Wschodniej X–XX wiek*, red. H. Gapski, J. Kłoczowski, Lublin 1999, s. 73.

⁸ Tamże, s. 21.

z Raciażem, Sierpcem i Szreńskiem) i Gostyninie (z Gąbinem i terenami pod Sochaczewem, na lewym brzegu Bzury). 17 V 1337 r. zmarł w Wyszogrodzie książę płocki Waclaw⁹, który pozostawił po sobie urodzonego ze związku z Elżbietą, córką wielkiego księcia litewskiego Giedymina, syna Bolesława III, w którego imieniu matka początkowo sprawowała rządy regencyjne.

Z okresu panowania Waclawa (1313–1337) i jego syna Bolesława III (1337–1351) znamy dokumenty dotyczące Bodzanowa oraz innych dóbr norbertanek płockich. W 1327 r. Mikołaj Czech, prepozyt klasztoru św. Marii Magdaleny, nadał przeoryszy Grzymisławie¹⁰ i konwentowi sióstr norbertanek płockich wieś Naruszewo w ziemi ciechanowskiej, dotychczas należąca do prepozytów oraz czynsze, podatki i dochody z kar sądowych za zabójstwo¹¹. Jest to najwcześniej zachowany dokument prepozyta norbertanek płockich, napisany barwnym językiem literackim, w którym znalazł się m.in. dokładny opis zniszczeń wywołanych najazdem litewskim, jak również spory majątkowe sióstr. Dokument został spisany staranną minuskułą dyplomatyczną w skryptorium klasztornym. Przy dokumencie nie zachowały się obecnie pieczęcie prepozyta i konwentu. Tego samego dnia Mikołaj Czech, prepozyt klasztoru św. Marii Magdaleny zakonu premonstrackiego w Płocku, nadał magistrze Grzymisławie i siostram tego domu wieś Rogowo w ziemi wyszogrodzkiej oraz czynsze, podatki, płony i dochody z kar sądowych za zabójstwo nakazując, żeby władzę we wsi sprawował rządcą wyznaczony przez konwent¹². Dobra norbertanek pw. św. Marii Magdaleny leżały nie tylko w dzielnicy płockiej, ale także na terenie księstwa Trojdenowiców. Dlatego 16 VIII 1347 r. Siemowit III i Kazimierz I nadali immunitet sądowy wsi Naruszewo w ziemi ciechanowskiej¹³.

Prawo miejskie chełmińskie Bodzanów otrzymał 14 VII 1351 r. od księcia mazowieckiego Bolesław III¹⁴. Oryginalny dokument lokacyjny nie zachował się do naszych czasów. Znany był jeszcze w 1821 r., kiedy to sporządzono urzędową kopię w oparciu o oryginał podając, że przywilej jest spisany na pergaminie „bardzo dawnym charakterem pisanym na dole którego znajduje się sznurek trzy kolorowy jedwabny w warkocz spleciony od wiszącej pieczęci na teraz nie istniejącej”¹⁵. Była to na pewno pieczęć herbowa sekretna księcia Bolesława III o średnicy 300 mm, odcisnięta w wosku czerwonym lub bezbarwnym¹⁶. W polu sigillum znajdował się orzeł bez korony, zwrócony w prawo. Napis majuskułą w otoku: + SECRETVM. BOLESLAI. DVCIS MAZOVIE.

⁹ Tamże, s. 438–440.

¹⁰ M. Borkowska, *Leksykon zakonnic polskich epoki przedrozbiorowej*, t. 2, Warszawa 2005, s. 39.

¹¹ *Nowy kodeks dyplomatyczny Mazowsza* (dalej: NKDMaz.), wyd. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, cz. 2, Wrocław 1989, nr 188; E. Suchodolska, *Regesty dokumentów mazowieckich z lat 1248–1345*, Warszawa–Łódź 1980, nr 125 (podobizna nr 20).

¹² NKDMaz., cz. 2, nr 189; E. Suchodolska, *Regesty*, nr 126.

¹³ NKDMaz., cz. 2, nr 284. Do 1349 r. Trojdenowice (Siemowit III i Kazimierz I) sprawowali wspólne rządy na Mazowszu.

¹⁴ NKDMaz., cz. 2, nr 309.

¹⁵ Archiwum Główne Akt Dawnych (dalej: AGAD), Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych (dalej: KRSW), sygn. 4270a, s. 94–95. Za zgodność kopii z oryginałem potwierdził w Płocku 17 IV 1821 r. Teodor Krajewski, rejent kancelarii ziemiańskiej województwa płockiego.

¹⁶ S. K. Kuczyński, *Pieczęcie książąt mazowieckich*, Wrocław 1978, s. 315.

Najstarsza zachowana kopia tego przywileju pochodzi z 1556 r. Wówczas to na prośbę Bernarda z Buska, prepozyta klasztoru norbertanek św. Marii Magdaleny, wpisano do akt grodu plockiego oryginalny przywilej Bolesława III z 14 VII 1351 r.¹⁷ Analizowany dokument Bolesława III został sporządzony według obowiązującego formularza w kancelarii książęcej, dotyczącego lokacji miast na prawie chełmińskim¹⁸. Dyplom z 14 VII 1351 r. rozpoczyna archaiczna inwokacja, rzadko spotykana na dokumentach książąt mazowieckich w brzmieniu: *In nomine Domini, Sancte et Individue Trinitatis Amen*. Po niej wystąpiła arenga typu religijnego „*Quoniam, qui religiosus sanctimonialium personis in cunctis beneficiis existit fautor et benefactor, a Deo Omnipotenti in presenti et in futuro misericordiam anime sue consequetur*, mówiąca o zasługach od Boga dla tych, którzy są dobrodziejami osób duchownych. Po niezablonowej w formie promulgacji *Noverit igitur tam presens hominum etas, quam in Christo futura posteritas*, następuje intytulacja. Bolesław III został określony jako książę Mazowsza i pan plocki. Bolesław III dziedziczył po ojcu księstwo plockie, a od 1345 r. (po śmierci stryja Siemowita II) władał również Sochaczewem, Zakroczymiem i Wizną. Jednak nie dokonał zmiany tytułatury. Podobnie jak jego ojciec Waclaw, używał tylko tytułatury mazowieckiej i plockiej. W narracji wspomniano, że książę wystawił przywilej dla Bodzanowa na prośbę Grzymki, przeoryszy norbertanek plockich, jak również prepozyta zakonu ojca Stanisława. Bolesław III nadając prawo miejskie chełmińskie dotychczasowej wsi Bodzanów przyznał mieszkańcom immunitet ekonomiczny i sądowy. Zwolnił mieszczan Bodzanowa od dotychczasowych opłat, poborów, podatków, mianowicie od poradnego, przewodu i podworowego¹⁹. W zakresie immunitetu sądowego uwolnił mieszkańców Bodzanowa od pozwów wojewodów, kasztelanów, sędziów i podsędków i innych urzędników książęcych. Mieszczanie mieli odpowiadać (w sprawach karnych) tylko przed swoim wójtem, a w sprawach większych przed opatem. W dokumencie dla Bodzanowa książę zobowiązał mieszkańców miasta do świadczenia podatków nadzwyczajnych, w pewnych ściśle określonych wypadkach. Zobowiązanie świadczenia podatków okolicznościowych dotyczyło także innych miast na Mazowszu. Brak klauzul dotyczących podatków okolicznościowych w przywilejach niektórych miast na Mazowszu nie oznaczał wolności od tych świadczeń, gdyż podatki te obciążały wszystkie miasta. Dokument nadający prawo miejskie dla Bodzanowa został wystawiony w Płocku w obecności dygnitarzy i urzędników książęcych, mianowicie: Dażboga h. Junosza wojewody plockiego, Sławca kasztelana wiskiego, Imisława Wronskiego kanclerza książęcego i prepozyta kolegiaty św. Michała w Płocku, Arnolda kasztelana plockiego, Chwalisława (Falisława) podkomorzego plockiego, Andrzeja podkomorzego gostynińskiego i Andrzeja podstolego plockiego. Dokument dla Bodzanowa został spisany i opieczętowany w Płocku dnia 14 VII 1351 r. przez pisarza książęcego

¹⁷ AGAD, Płockie grodzkie wieczyste 26, k. 322v–324v, tytuł: *privilegia occasione oppidi Bodzanow*. Do księgi wpisano wówczas dwa dokumenty, jako pierwszy Bolesława IV z 1436 r. (k. 323–324) a drugi Bolesława III z 1351 r. (k. 324–324v), tytuł: *tenor alterius privilegii*.

¹⁸ Na temat dyktatu tego dyplomu, zob. J. Grabowski, *Kancelarie i dokumenty książąt mazowieckich w latach 1341–1381. Ośrodki zarządzania i kultury*, Warszawa 1999, s. 92–93.

¹⁹ J. Matuszewski, *Immunitet ekonomiczny w dobrach Kościoła w Polsce do 1381 r.*, Poznań 1938, s. 496–497.

Mikołaja²⁰. Świadczy o tym formuła kancelaryjna *datum per manus*, z jaką wystąpił na analizowanym dokumencie.

Nadanie przywileju lokacyjnego dla Bodzanowa przyczyniło się do rozwoju tego ośrodka. Z prawa miejskiego wynikało uprawnienie do swobodniejszego zajmowania się handlem i rzemiosłem. Jednak nadal podstawą egzystencji ludności Bodzanowa w pierwszym okresie po lokacji było rolnictwo i ogrodnictwo. Były to typowe, obok rzemiosła, zajęcia ludności w małych miastach. W ich życiu na Mazowszu dużą rolę odgrywały elementy gospodarki wiejskiej. Dlatego w pierwszym okresie dziejów miasta po otrzymaniu dokumentu lokacyjnego trudno jest zauważyć istotne różnice między miastem a wsią. Dopiero wzrost zajęć pozarolniczych wśród mieszkańców może świadczyć o urbanizacji miasta.

20 VIII 1351 r., podczas wyprawy polsko-węgierskiej przeciwko księciu litewskiemu Kiejstutowi, zginął pod Mielnikiem Bolesław III, jedyny syn księcia Waclawa i Elżbiety Giedyminówny²¹. Śmierć Bolesława III (który nie był żonaty i nie pozostawił po sobie potomstwa)²² stała się bezpośrednią przyczyną zjazdu Kazimierza Wielkiego z Trojdenowicami, zakończonego układem w Płocku w dniu 18 IX 1351 r. W wyniku osiągniętego wówczas kompromisu, król polski przejął prawie całą część spuścizny po Bolesławie III (bez ziemi gostynińskiej przypadłej Trojdenowicom), oddając w lenno Siemowitowi i Kazimierzowi ziemię sochaczewską, z której książęta mazowieccy złożyli hołd królowi²³.

Od 1351 r. Bodzanów leżał na Mazowszu płockim, które weszło w skład Królestwa Polskiego, natomiast inne dobra norbertanek znajdowały się na terenie władztwa książąt mazowieckich. Dlatego książę Siemowit III w dniu 24 II 1353 r., na prośbę Jakuba prepozyta norbertanek i Grzymisławy przeoryszy klasztoru św. Marii Magdaleny, nadał immunitet wsiom Brwilno, Drzešno i Łać²⁴. Natomiast 19 III 1358 r. książę Siemowit III zezwolił klasztorowi św. Marii Magdaleny w Płocku na lokację wsi Naruszewo (w ziemi ciechanowskiej) na prawie chełmińskim²⁵. 5 XI 1370 r. niespodziewanie zmarł Kazimierz Wielki²⁶, dlatego Siemowit III, zgodnie z wcześniej zawartymi układami (z 1355²⁷ i 1359 r.²⁸) z królem polskim, stał się w pełni suwerennym i niezależnym władcą, przyłączając do swego księstwa Mazowsze płockie z Wyszogrodem i Płońskiem oraz ziemię zakroczymską i wiską²⁹. W 1370 r. Bodzanów wszedł w skład władztwa Siemowita III. Był on najwybitniejszym księciem mazowieckim w XIV stuleciu. W czasie długich (czterdziestoletnich rządów) nastąpił wyraźny rozwój cywilizacyjny

---

²⁰ Na jego temat, zob. J. Grabowski, *Kancelarie i dokumenty*, s. 92–93, 118.

²¹ K. Jasiński, *Rodowód Piastów mazowieckich*, Poznań–Wrocław 1998, s. 55.

²² Tamże, s. 56.

²³ NKDMaz., cz. 2, nr 314.

²⁴ Tamże, nr 320.

²⁵ Tamże, cz. 3, *Dokumenty z lat 1356–1381*, wyd. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, Warszawa 2000, nr 19.

²⁶ K. Jasiński, *Rodowód Piastów małopolskich i kujawskich*, Poznań–Wrocław 2001, s. 165.

²⁷ NKDMaz., cz. 2, nr 338, 339.

²⁸ Tamże, cz. 3, nr 28.

²⁹ *Joannis Dlugossi Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae*, liber IX, Varsaviae 1978, s. 348–349; J. Dąbrowski, *Elżbieta Łokietkówna*, „Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Historyczno-Filozoficzny”, seria 2, t. 32, 1914, s. 377–378.

Mazowska. Na szczególną uwagę zasługują dokonania tego księcia w zakresie polityki gospodarczej i ustrojowej.

Po śmierci Siemowita III (16 VI 1381) Bodzanów znalazł się w księstwie Janusza I. Starszy z Siemowitowiców objął dzielnicę złożoną z Mazowska Wschodniego, to jest ziemię czerską, warszawską (z późniejszą nurską i łomżyńską), liwską, zakroczymską, wyszogrodzką (z późniejszą różańską) i ciechanowską³⁰. Janusz I, znany ze swej aktywnej działalności ekonomicznej, lepiej nadawał się — zdaniem ojca — na gospodarza tego terytorium, którego dalszy rozwój wiązał się z nakładem sporych środków finansowych. Janusz I zabiegał przed podziałem dzielnicy o przyłączenie do swego władztwa dobrze zagospodarowanej i dochodowej ziemi wyszogrodzkiej, związanej do tej pory z księstwem płockim i dlatego zrezygnował z władzy nad obszerną, ale jeszcze niezagospodarowaną ziemią wiską.

Janusz I był najwybitniejszym z książąt mazowieckich, a lata jego rządów (1373–1429) stanowią w historii tej dzielnicy jeden z najważniejszych okresów w rozwoju gospodarczym. Książę był również inicjatorem wielkich przedsięwzięć architektonicznych³¹ i kontynuował także z powodzeniem działalność prawotwórczą ojca³².

W 1398 r. w Bodzanowie doszło do zjazdu Siemowitowiców, księcia czersko-warszawskiego Janusza I oraz księcia płockiego Siemowita IV, w związku z zaistniałym między nimi sporem o pobieranie opłat celnych³³. W okresach konfliktów między władcami poszczególnych dzielnic na Mazowszu dochodziło do ustanawiania nowych komór celnych, w których pobierano cło od kupców wrogiej dzielnicy³⁴. Jednak trudności starano się rozwiązywać na drodze negocjacji i zawierania umów, w których książęta zobowiązywali się do nieustanawiania nowych komór celnych. Gdyby natomiast takie komory celne powstały, wówczas książęta przyrzekali nie pobierać opłat od swych mazowieckich poddanych na zasadzie wzajemności. Nowe cła miały obowiązywać tylko kupców spoza Mazowska. Należący do norbertanek płockich Bodzanów był neutralnym miejscem dla odbycia pojednawczego spotkania między Siemowitowicami. Na rozjemcę sporu wybrano wybitnego możnowładcę małopolskiego Spytka II z Melsztyna h. Leliwa³⁵.

³⁰ J. Grabowski, *Dynastia Piastów mazowieckich. Studia nad dziejami politycznymi Mazowska, intytulacją i genealogią książąt*, Kraków 2012, s. 93–94.

³¹ Zob. I. Galicka, *Z problematyki badań średniowiecznych zamków na Mazowszu*, „Biuletyn Historii Sztuki”, t. 25, 1963, nr 21; teże, Świeckie budownictwo książęce w dzielnicy Janusza Starszego Mazowieckiego na Mazowszu, t. 1–2 (mps w Instytucie Sztuki PAN), Warszawa 1968; I. Galicka, H. Sygietyńska, *Sztuka gotycka (XIV–początek XVI w.)* [w:] *Dzieje Mazowska*, t. 1, s. 534–547; R. M. Kunkel, *Architektura gotycka na Mazowszu*, Warszawa 2006.

³² *Iura Masoviae terrestria. Pomniki dawnego prawa mazowieckiego ziemskiego* (dalej: IMT), oprac. i podał do druku J. Sawicki, t. 1: 1228–1471, Warszawa 1972, nr 73; S. Russocki, K. Pacuski, *Ustrój polityczny i prawo* [w:] *Dzieje Mazowska*, t. 1, s. 435.

³³ IMT, t. 1, nr 49.

³⁴ J. Senkowski, *Skarbowość Mazowska od końca XIV w. do 1526 roku*, Warszawa 1965, s. 66.

³⁵ W. Dworzaczek, *Leliwici Tarnowscy. Z dziejów możnowładztwa małopolskiego wiek XIV–XV*, Warszawa 1971, passim; A. Strzelecka, *Melsztyński Spytek (Spytek z Melsztyna) h. Leliwa (zm. 1399)* [w:] *Polski słownik biograficzny* (dalej: PSB), t. 20, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1975, s. 412–415.

Bodzanów nie odbiegał w założeniach podstawowych od organizacji innych miast osadzonych na prawie chełmińskim na Mazowszu. Samorząd miejski tworzyły dwa stany, zwane porządkami (*ordines*) — radziecki (burmistrz z radą) i ławniczy (wójt z kolegium ławników). Rada była najwyższym organem samorządu miejskiego; pełniła najwyższą władzę ustawodawczą, sądowniczą i wykonawczą oraz reprezentowała interesy miasta w kontaktach z władzą duchowną, możliwymi i z innymi miastami polskimi. W zakresie ustawodawstwa i spraw gospodarczo-finansowych podejmowała decyzje wspólnie z ławą i z przedstawicielami pospólstwa. W sprawach dotyczących ustroju i organizacji władz miejskich wspólnie z wójtem i ławą określała obowiązki wójta sądowego, ustanawiała bezpośrednio administrację miasta oraz określała wybór starszych cechowych. Kolejnym organem władzy miejskiej był wójt (*advocatus*) z ławą (*scabini*). Wójt przewodniczył kolegium sądu ławniczego, które rozstrzygało zarówno sprawy cywilne, jak i kryminalne. Jednak w sprawach większych, o czym była mowa, mieszczanie odpowiadali przed opatem. Dlatego w Bodzanowie oprócz funkcjonującego samorządu, stosunki miejskie podlegały również władzom klasztoru norbertanek — przeoryszy i opatowi.

Ważną funkcję w gospodarce miejskiej Bodzanowa pełniły targi (*fora septimanalia*) oraz jarmarki (*fora annualia*). W Bodzanowie jeszcze przed lokacją miasta istniała osada targowa — ośrodek produkcji rzemieślniczej oraz wymiany handlowej. Rola targów i jarmarków była nie tylko lokalna (rynek wewnętrzny), ale wiązała się z handlem międzynarodowym (tranzytowym). Kupcy udający się na Ruś, do Gdańska czy Torunia byli zainteresowani także sprzedażą towarów na Mazowszu oraz zakupem lokalnych produktów (rolniczych, drewna, smoły, wosku, futer). Nadanie targu i jarmarku nie było, jak wynika z brzmienia dokumentów, przejawem łaski książęcej w stosunku do miasta, lecz stanowiło świadomą politykę gospodarczą władcy, która zmierzała do aktywizacji wymiany towarowej między ośrodkami miejskimi na Mazowszu oraz ich rolniczym zapleczem. Prawo uczestniczenia w targach i jarmarkach mieli wszyscy przybysze bez względu na różnice stanowe, wytwórcy towarów i pośrednicy, chyba że miasto (za dodatkową opłatą) zapewniło sobie specjalny przywilej od panującego, który zakazywał obcym kupcom handlu detalicznego podczas targu, z wyjątkiem dorocznych jarmarków. Będąc 22 V 1415 r. w Wyszogrodzie, książę Janusz wystawił przywilej, w którym ustanowił w Bodzanowie, należącym do klasztoru norbertanek plockich, jarmark doroczny w dzień Zesłania Ducha Świętego, to jest na Zielone Świątki³⁶. Jarmarki stanowiły ważny element w rozwoju gospodarczym małych i średnich miast nie tylko w Polsce, lecz również w Prusach krzyżackich, przyczyniając do ożywienia lokalnej koniunktury gospodarczej³⁷. Często (wbrew statutom kościelnym) terminy targów i jarmarków wyznaczano w dni świąteczne. Miało to zapewnić większą frekwencję. Według statutu księcia Janusza I z 1426 r. wszyscy przybywający na targi do miast książęcych

³⁶ Archiwum Diecezjalne w Płocku, Kodeks dyplomatyczny norbertanek, s. 65; AGAD, KRSW, sygn. 4207a, s. 95.

³⁷ R. Czaja, *Gospodarcze znaczenie jarmarków w państwie zakonu krzyżackiego w Prusach* [w:] *Studia nad dziejami miast i mieszczaństwa w średniowieczu*, red. R. Czaja, J. Tandecki, Toruń 1996, s. 124.

byli zwolnieni od opłat z wyjątkiem wypadku, gdy przywozili na sprzedaż mięso i ryby³⁸. Ułatwienia dla kupców potwierdzają statuty księcia Bolesława V (prawnuka Janusza I) z lat 1472 i 1482³⁹. Dla zapewnienia większej frekwencji udzielano zwolnień dla osób udających się na targi i jarmarki, m.in. przy przejazdach przez mosty oraz przeprawach przez rzekę. W czasie targów i jarmarków odbywających się w Bodzanowie, oprócz przybyszy, swoje towary sprzedawali miejscowi rzemieślnicy. Po zakończonej wymianie handlowej przybysze i miejscowi mogli skorzystać z łaźni miejskiej i wstąpić do karczmy. Według statutu z 1453 r. szlachcicowi pobitemu przez kmiecia w karczmie podczas targu przysługiwało prawo wniesienia skargi przeciwko winowajcy⁴⁰. W normalnych warunkach (z wyjątkiem terminów sądowych i podróży) takie prawo nie przysługiwało. Targi i jarmarki przyczyniały się do wzrostu zamożności nie tylko mieszkańców Bodzanowa i klasztoru norbertanek, ale i okolicznej szlachty. Bogacili się też kmiecie z dóbr klasztornych i szlacheckich — dostawcy surowców i płodów rolnych. W 2. połowie XIV i w XV stuleciu Bodzanów, wraz z okolicznymi miejscowościami, uczestniczył w wymianie handlowej z państwem zakonu krzyżackiego w Prusach⁴¹. W ten rejon przybywali kupcy z Gdańska, Torunia i Elbląga, którzy skupowali produkty rolnicze i leśne. Kupcy z miast krzyżackich i szafarze zakonni dostarczali w zamian do Bodzanowa i okolicznych miejscowości sukno (m.in. toruńskie i dużo droższe flandryjskie), sól, konie oraz produkty luksusowe. Kupcy z państwa krzyżackiego płacili również gotówką za odbierane towary, a także często udzielali mieszkańcom oraz okolicznej szlachcie pożyczek na poczet zamawianych produktów rolniczych i leśnych.

Po śmierci Janusza I (8 XIII 1429)⁴² całe jego księstwo, obejmujące ziemie czerską, warszawską, łomżyńską, makowsko-różańską, nurską, zakroczymską, wyszogrodzką, ciechanowską i wiską (która od 1402 r. znajdowała się w zastawie u książąt Mazowsza Wschodniego), odziedziczył jego małoletni wnuk Bolesław IV, syn przedwcześnie zmarłego Bolesława Januszowica i Anny Fiodorówny⁴³. 11 V 1436 r. będąc w Wyszogrodzie, na prośbę Macieja prepozyta konwentu św. Marii Magdaleny poza murami Płocka, potwierdził przywilej lokacyjny Bolesława III dla Bodzanowa z 1351 r. Czynność ta została uwierzytelniona pieczęcią większą Bolesława IV w obecności następujących świadków:

---

³⁸ IMT, t. 1, nr 73.

³⁹ IMT, t. 2, Warszawa 1973, nr 129, 145.

⁴⁰ IMT, t. 1, nr 100.

⁴¹ H. Samsonowicz, *Struktura handlu gdańskiego w pierwszej połowie XV wieku*, „Przegląd Historyczny”, t. 53, 1962, z. 695–713; tenże, *Gospodarka i społeczeństwo [w:] Dzieje Mazowsza*, t. 1, s. 346–357; M. Biskup, *Przeobrażenia w handlu i rzemiośle [w:] Historia Gdańska*, t. 1, red. E. Cieślak, wyd. 2, Gdańsk 1985, s. 508–510; J. Sarnowsky, *Die Wirtschaftsführung des Deutschen Ordens in Preussen (1382–1454)*, Köln–Wien 1993; W. Sieradzan, *Sądztwo mazowiecko-krzyżackie w okresie przemian politycznych w Europie Środkowo-Wschodniej w latach 1411–1466*, Toruń 1999, s. 160–194.

⁴² J. Grabowski, *Dynastia Piastów*, s. 446.

⁴³ Postać Bolesława IV, jednego z najwybitniejszych Piastów mazowieckich, nie doczekała się oddzielnej biografii. Na jego temat, zob. J. Grabowski, *Bolesław IV książę mazowiecki (1418/20–1454), pretendent do korony polskiej*, „Studia Mazowieckie”, R. 20/25, 2016, nr 2, s. 11–32; M. Wilska, *Bolesław IV książę mazowiecki*, „Kronika Zamkowa”, nr 2 (16), 1988, s. 3–9.

Jana Głowacza z Lanczewa wojewody czerskiego, Mikołaja Węza kasztelana ciechanowskiego, Sylama ze Zdunowa, Winicy sędziego wyszogrodzkiego, Ziemała ze Smogorzewa, Ciekryna sędziego ciechanowskiego oraz Marcina z Jeżewa podsędka zakroczymskiego. Zredagował i spisał dokument dla Bodzano-
wa Mikołaj z Mniszewa, prepozyt kolegiaty warszawskiej i kanclerz książęcy⁴⁴. 16 VI 1449 r. Bolesław IV na prośbę Piotra prepozyta i przeoryszy Doroty⁴⁵ nadał prawo chełmińskie z czynszem po 6 gr szerokich praskich klasztorowi św. Marii Magdaleny na jego dobra: Bodzanów (wraz z nadaniem targowego), Rogowo i Karwowo w ziemi wyszogrodzkiej, Barczyce, Somianka, Maciejewice w ziemi warszawskiej, Orzechowo, Ciepielewo w ziemi zakroczymskiej oraz Naruszewo w ziemi ciechanowskiej⁴⁶. Dokument wystawiono w Wyszogrodzie w obecności następujących świadków: Jana Kucharskiego z Kuchar h. Bolesta chorążego ciechanowskiego, Wincentego z Giżyc h. Gozdawa marszałka dworu, Andrzeja z Gościeńcycz h. Prus podskarbiego i Piotra Pierzchałę z Umiałstowa h. Pierzchała wojskiego wyszogrodzkiego. Dokument sporządził Stefan (Szczepan) z Mniszewa, kanclerz książęcy i prepozyt kolegiaty warszawskiej.

Po śmierci Bolesława IV (10 IX 1454 r.)⁴⁷ pozostali małoletni synowie, w imieniu których rządy sprawowała ich babka Anna (1454–1458), a następnie (od 1458 r.) matka Barbara Aleksandrówna. Natomiast Bodzanów od 1454 r. znajdował się na terenie władztwa księżnej Barbary, która sprawowała samodzielne rządy w ziemi wyszogrodzkiej, stanowiącej jej oprawę wdowią. Dobra te składały się z zamku i miasta Wyszogrodu oraz wsi należących do tego ośrodka.

3 IV 1471 r., na zjeździe generalnym w Zakroczymiu czterej synowie Bolesława IV: Konrad III Rudy, Kazimierz III, Bolesław V i Janusz II, dokonali podziału ojcowizny⁴⁸. W wyniku działu schedy ojcowskiej, drugiemu pod względem starszeństwa z synów Bolesława IV, Kazimierzowi III, przypadła m.in. ziemia wyszogrodzka (znajdowały się tam dobra oprawne księżnej Barbary). Rządy Kazimierza III w dzielnicy płockiej trwały zaledwie kilka lat⁴⁹. Już w roku 1474, wskutek zaciągniętych uprzednio zobowiązań finansowych u swego najstarszego brata Konrada III, zrzekł się na jego rzecz części księstwa. 28 IX 1474 r. w Płocku Kazimierz III wystawił dokument, w którym przekazał ziemię wyszogrodzką Konradowi III⁵⁰. W dokumencie podano zobowiązania finansowe Kazimierza III na sumę 6000 florenów oraz zaznaczono, że na ziemi tej posiada oprawę wdowią księżna Barbara, która otrzymała ją jako oprawę posagu i wiana od Bolesława IV. Dlatego Konrad III Rudy, pragnąc wejść w posiadanie całej ziemi, w tym również dóbr oprawnych matki w ziemi wyszogrodzkiej, zawarł

⁴⁴ Archiwum Diecezjalne w Płocku, Kodeks dyplomatyczny norbertanek, s. 99–101.

⁴⁵ Zob. M. Borkowska, *Leksykon*, s. 40.

⁴⁶ Biblioteka PAU i PAN w Krakowie, dok. perg., nr 48.

⁴⁷ K. Jasiński, *Rodowód Piastów mazowieckich*, s. 158. Śmierć księcia w tym miejscu upamiętnia kamienny krzyż, ufundowany przez hr. Wincentego Krasińskiego w 1839 r.

⁴⁸ IMT, t. 1, nr 126.

⁴⁹ Sylwetkę Kazimierza III Bolesławowica omówili m.in. K. Jasiński, *Kazimierz III [w:] Encyklopedia katolicka*, t. 8, Lublin 2000, kol. 1286; B. Sobol, *Kazimierz III [w:] PSB*, t. 12, s. 284–286; M. Wilamowski, *Kazimierz III [w:] Piastowie. Leksykon biograficzny*, red. K. Ożóg, S. Szczur, Kraków 1999, s. 339–340. Na temat tytułatury księcia, zob. J. Grabowski, *Dynastia Piastów*, s. 370–373.

⁵⁰ IMT, t. 2, nr 135.

w następnym miesiącu układ z Barbarą Aleksandrówną. 16 XI 1474 r. w Młodzieszynie (10 km od Wyszogrodu, w dobrach oprawnych matki) doszło do zjazdu Konrada III z Barbarą, na którym w obecności dygnitarzy mazowieckich zawarto układ⁵¹. Księżna przekazała synowi zamek z miastem Wyszogrodem i należące do tego ośrodka wsie oraz wszystkie dochody, prócz soli pochodzącej z cła wodnego w Wyszogrodzie oraz daniny miodowej z Lasów Młodzeszyńskich. Księżna otrzymała w zamian od syna miasta Błonie i Piaseczno z przynależnymi wsiami. Zmiany w podziałach terytorialnych Mazowsza w latach 1471–1474 spowodowały, że miasteczko Bodzanów klasztoru norbertanek plockich znajdowało się do 1488 r. na terytorium księstwa Konrada III Rudego. Do kolejnych zmian w podziałach dzielnicowych książecego Mazowsza doszło po śmierci Bolesława V w 1488 r. W wyniku kompromisu między braćmi zmarłego księcia, starszy z Bolesławowiców — Konrad III Rudy objął w posiadanie ziemie warszawską i nurską (należące do Bolesława V), natomiast Janusz II przejął w rozliczeniu od Konrada III ziemię wyszogrodzka⁵².

W XV w. Bodzanów był ośrodkiem produkcji rzemieślniczej oraz miejscem sprzedaży i handlu produktami rolnymi i leśniczymi. Produkty sprzedawane na targu w Bodzanowie były dobrej jakości, skoro nabywano je do kuchni książęcej. Świadczą o tym zapiski w księdze skarbowej Janusza II. W kwietniu 1478 r. Piotr Chodkowski, kanclerz książęcy dał Janowi Ubysławowi, pisarzowi grodu plockiego 3 kopy groszy z przeznaczeniem na zakup produktów żywnościowych w Bodzanowie i Bielsku „dla pana księcia Janusza”⁵³. Natomiast w sierpniu 1478 r. Jan Ubysław otrzymał od kanclerza Chodkowskiego 70 gr na zakup w Bodzanowie kogutów i owiec przeznaczonych dla „kuchni pana księcia”⁵⁴. We wrześniu 1478 r. Chodkowski (z pieniędzy pożyczonych od Bogusława z Rumoki, starosty plockiego) dał pisarzowi Janowi Ubysławowi 1 kopę gr w czarnych szelągach na zakup potrzebnych produktów w Bodzanowie dla „Jego Książęcej Mości”⁵⁵. W Bodzanowie działały warsztaty rzemieślnicze o czym świadczą informacje na temat kuśnierzy i krawców pochodzących z tego miasta⁵⁶. Według klasyfikacji miast mazowieckich, opracowanej przez Henryka Samsonowicza, Bodzanów został zaliczony do czwartej (ostatniej) kategorii, podobnie jak Garwolin, Latowicz, Mińsk, Nasielsk⁵⁷. Dlatego, uwzględniając wspomnianą klasyfikację miast mazowieckich należy przyjąć, że Bodzanów był jednym z mniejszych ośrodków miejskich. Pod koniec XV stulecia w Królestwie Polskim i na Mazowszu były 693 miasta, z czego 352 (ponad 50%) należało do czwartej kategorii⁵⁸. Świadczy to o tym, że małe miasta, takie jak Bodzanów, dominowały

⁵¹ Tamże, nr 136.

⁵² J. Grabowski, *Dynastia Piastów*, s. 182, 184–185.

⁵³ *Księga skarbowa Janusza II księcia mazowieckiego z lat 1477–1490*, wyd. J. Senkowski, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, t. 6, 1959, zeszyt dodatkowy, nr 57.

⁵⁴ Tamże, nr 140.

⁵⁵ Tamże, nr 173.

⁵⁶ Archiwum Diecezjalne w Plocku, AEp. 5, k. 14; AEp. 116, k. 12.

⁵⁷ H. Samsonowicz, *Gospodarka i społeczeństwo (XIII — początek XVI w.)* [w:] *Dzieje Mazowsza*, t. 1, s. 393; zob. też Z. Kulejewska-Topolska, *Oznaczenie i klasyfikacja miast w dawnej Polsce (XVI–XVIII w.)*, „Czasopismo Prawno Historyczne”, t. 8, 1956, z. 2, s. 253–268.

⁵⁸ A. Bartoszewicz, *Miasto czy wieś? Małe miasta polskie w późnym średniowieczu*, „Przegląd Historyczny”, t. 99, 2008, z. 1, s. 121.

w krajobrazie Polski⁵⁹. Ośrodki te nie miały murów miejskich, a ich zabudowa składała się z drewnianych domów, otoczonych ogrodami, oborami i stajniami, co nie odróżniało tych miejscowości od wsi. Mieszkańcy małych miast trudnili się głównie rolnictwem⁶⁰.

Rozwój gospodarczy Bodzanowa w XV wieku szedł w parze z rozwojem oświaty i edukacji w tym mieście. Działała tam szkoła parafialna, podobnie jak w innych miejscowościach na Mazowszu. Na przełomie XV i XVI wieku w diecezji płockiej istniały szkoły w prawie 90% parafii. Utrzymanie nauczyciela szkółki parafialnej spoczywało na miejscowym plebanie. W XV w. niektórzy mieszkańcy Bodzanowa, po ukończeniu szkoły parafialnej a następnie katedralnej lub kolegiackiej w Płocku, podejmowali studia na uniwersytecie w Krakowie⁶¹. Z okresu panowania książąt mazowieckich zachowały się w metrykach uniwersyteckich wiadomości o studentach pochodzących z Bodzanowa. Byli to m.in.: Andrzej syn Stanisława odnotowany jako student w 1444 r. za rektoratu Jakuba Zaborowskiego⁶², Jan syn Stanisława z Bodzanowa odnotowany w 1454 r. jako student za rektoratu Mikołaja Byliny z Leszczyn⁶³, Maciej syna Marcina z Bodzanowa odnotowany w metryce uniwersyteckiej w 1473 r. za rektoratu Macieja z Błędowa⁶⁴, Stanisław syn Jakuba z Bodzanowa, który za rektoratu Stanisława z Zawady zapłacił w 1478 r. chesne 2 gr⁶⁵ oraz Piotr Chodkowski. Ten ostatni, pochodzący z Chodkowa w parafii Bodzanów był jednym z najwybitniejszych uczonych mazowieckich 2. połowy XV w. Piotr był absolwentem uniwersytetu krakowskiego i doktorem medycyny uniwersytetu w Bolonii, wychowawcą młodszych synów Bolesława IV (Bolesława V i Janusza II), medykiem księżęcym, kanclerzem dworskim Bolesława V i Janusza II, a w latach 1481–1497 biskupem plockim⁶⁶. Piotr urodził się w Chodkowie, wsi leżącej w kluczu dóbr biskupstwa plockiego z ośrodkiem w Mąkolinie w ziemi wyszogrodzkiej⁶⁷. Był synem kmiecia — młynarza Jana z Chodkowa. Musiał wykazywać się ponadprzeciętnymi

⁵⁹ H. Samsonowicz, *Życie miasta średniowiecznego*, Warszawa 1970, s. 22–23.

⁶⁰ T. Lalik, *Geneza sieci miasteczek w Polsce średniowiecznej* [w:] *Miasta doby feudalnej w Europie środkowo-wschodniej*, red. A. Gieysztor, T. Rosłanowski, Warszawa-Poznań-Toruń 1976, s. 113–136; A. Bartoszewicz, op. cit., s. 121–136.

⁶¹ Na temat szkolnictwa na Mazowszu, zob. S. K. Kuczyński, *Rozwój kultury na Mazowszu (połowa XIII — początek XVI w.)* [w:] *Dzieje Mazowsza*, t. 1, s. 489–531.

⁶² *Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400–1508* (dalej: MUK), wyd. A. Gašiorowski, T. Jurek, I. Skierska, przy współudziale R. Grzesika, t. 1, Kraków 2004, 44e/80.

⁶³ Tamże, 54h/184.

⁶⁴ Tamże, 73h/232.

⁶⁵ Tamże, 78e/053.

⁶⁶ Zob. J. Grabowski, *Piotr z Chodkowa, kanclerz księżęcy, biskup plocki. Przyczynek do roli uczonych na Mazowszu w późnym średniowieczu*, „Miscellanea Historico-Archivistica” (dalej: MHA), t. 22, 2015, s. 107–120; A. Sołtan, *Piotr z Chotkowa (zm. 1497), kanclerz mazowiecki, biskup plocki* [w:] PSB, t. 26, s. 392–393. Wzmianki o jego działalności zamieścili m.in.: A. J. Nowowiejski, *Płock. Monografia historyczna*, wyd. 2, Płock 1930, s. 52; T. Żebrowski, *Zarys dziejów diecezji plockiej*, Płock 1976, s. 55; L. Zygnier, *Wykształcenie uniwersyteckie biskupów plockich*, „Roczniki Historyczne”, t. 65, 1999, s. 81; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce. Słownik biograficzny*, Lublin 1992, s. 166; W. Graczyk, *Piotr z Chodkowa bp plocki, zm. 1497* [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 15, Lublin 2011, kol. 672.

⁶⁷ *Słownik historyczno-geograficzny ziemi wyszogrodzkiej w średniowieczu* (dalej: SHGZW), oprac. A. Wolff, A. Borkiewicz-Celińska, Wrocław 1971, s. 9–10.

zdolnościami, gdyż jako syn plebejusza, po ukończeniu szkoły elementarnej, później prawdopodobnie kolegiackiej lub katedralnej został wysłany na studia do Krakowa. Do metryki uniwersyteckiej wpisał się w semestrze zimowym 1448/49 za rektoratu Mikołaja Byliny z Leszczyn⁶⁸. Stopień bakałarza uzyskał w 1454 r. za dziekanatu magistra Andrzeja Grzymały z Poznania⁶⁹. W 1457 r. na krakowskiej uczelni, za dziekanatu mistrza Jana z Oświęcimia, otrzymał stopień magistra sztuk wyzwolonych⁷⁰. Przez pewien czas prowadził zajęcia na Wydziale Filozoficznym w Krakowie; później wyjechał na dalsze studia do Włoch. Na uniwersytecie w Bolonii uzyskał doktorat z medycyny, a następnie prowadził w Bolonii wykłady z medycyny lub filozofii. Pamiątką medycznych studiów w Bolonii są odnotowane dwa rękopisy Chodkowskiego w języku łacińskim. Pierwszy to *Medicinalia secreta ex auctoribus diversis* („Sekreta lekarskie z różnych autorów zebrane”). Natomiast drugi *Matthaei Sylvatici pandextae medicinales* („Pandekty medycyny”), rodzaj słownika wyrazów greckich i arabskich używanych w ówczesnej medycynie⁷¹. Po powrocie na Mazowszu związał się z dworem książęcym i za zgodą Barbary Aleksandrówny, wdowy po Bolesławie IV i regentki Mazowsza Wschodniego, został wychowawcą jej najmłodszych synów, Bolesława V i Janusza II. Po podziale Mazowsza (3 IV 1471 r.) był związany z dworem najmłodszych Bolesławowiców oraz z ich wspólną kancelarią, którą kierował Jan Słeka z Główczyzna. Po jego śmierci (20 VII 1471) Piotr awansował na szefa kancelarii swoich byłych wychowanków⁷². Szefem kancelarii Janusza II i Bolesława V był do 1481 r. W tym czasie prowadził nie tylko Metrykę, ale również księgę skarbową dworu książęcego. Praca w kancelarii i protekcja książęca przyniosła mu liczne beneficja i dochody. Został proboszczem w Makowie, Czersku i Troszynie, a także kanonikiem plockim, warszawskim i łowickim. Od biskupa i kapituły plockiej otrzymał w użytkowanie rodzinną wieś Chodkowo w ziemi wyszogrodzkiej⁷³, gdzie w latach 1476–1478 wykupił wójtostwo⁷⁴. Został również prepozytem kolegiaty św. Michała w Płocku, należącej do patronatu książąt mazowieckich. Ukoronowaniem jego kariery duchownej był wybór na biskupstwo plockie po śmierci Kazimierza III, księcia mazowieckiego, zmarłego 9 VI 1480 r.⁷⁵ Chodkowski został wybrany biskupem plockim 15 XII 1480 r.⁷⁶ Konsekracji udzielił mu 24 IV 1481 r. w Oporowie biskup przemyski Jędrzej Oporowski. Będąc biskupem plockim zwołał trzy synody (1485, 1488/89, 1491)⁷⁷, dbał też o inne potrzeby

⁶⁸ MUK, t. 1, s. 222.

⁶⁹ *Księga Promocji Wydziału Sztuk Uniwersytetu Krakowskiego z XV wieku*, wyd. A. Gąsiorowski przy współpracy T. Jurka, E. Skierskiej, W. Swobody, Kraków 2000, s. 43.

⁷⁰ Tamże, s. 45.

⁷¹ F. Giedroyc, *Źródła biograficzno-bibliograficzne do dziejów medycyny w dawnej Polsce*, Warszawa 1911, s. 132. Według Stanisława Koźmińskiego (*Słownik lekarzów polskich*, Warszawa 1883, s. 68) „*Medicinalia secreta*” miała znajdować się w Bibliotece biskupiej w Płocku, natomiast słownik wyrazów greckich i arabskich w Bibliotece Załuskich.

⁷² AGAD, Metryka Koronna (dalej: MK), sygn. 6, k. 1.

⁷³ SHGZW, s. 9.

⁷⁴ Archiwum Diecezjalne w Płocku, AEp. 10, k. 162, 178.

⁷⁵ J. Grabowski, *Dynastia Piastów*, s. 487–488.

⁷⁶ A. J. Nowowiejski, op. cit., s. 52, T. Żebrowski, *Zarys diecezji*, s. 55.

⁷⁷ Na temat synodów biskupa Piotra Chodkowskiego, zob. J. Sawicki, *Concilia Poloniae. Źródła i studia krytyczne*, t. 6: *Synody diecezji plockiej i ich statuty*, Warszawa 1952, s. 67–70.

diecezji. Był fundatorem kaplicy św. Piotra w plockiej katedrze z kolegium siedmiu mansonarzy szpitala Św. Ducha w Pułtusku i innych dzieł sakralnych i charytatywnych. Zmarł 14 VIII 1497 r. i został pochowany 15 VIII 1497 r. w katedrze plockiej, w ufundowanej przez siebie kaplicy⁷⁸.

Miasto Bodzanów z przyległymi gruntami należało do ziemi wyszogrodzkiej i było uposażeniem klasztoru norbertanek, natomiast grunty na prawym brzegu Mołtawy z wójtostwem i młynem były własnością prywatną i należały do ziemi, a potem powiatu plockiego⁷⁹. Dobra te w XVI w. liczyły około 100 hektarów powierzchni. Wspomniane dobra na prawym brzegu Mołtawy w XV stuleciu były własnością Andrzeja z Zakrzewa w ziemi wyszogrodzkiej. Pochodził on z zamożnej mazowieckiej rodziny urzędniczej. Był synem kasztelana plockiego Andrzeja z Gulczewa Młodszego h. Prawda⁸⁰, wnukiem Andrzeja z Gulczewa Starszego, kasztelana plockiego⁸¹. W 1404 r., w okresie rektoratu Jana Szafrąca, zapisał się na uniwersytet krakowski, wpłacając czesne 4 gr⁸². Andrzej początkowo zamierzał robić karierę duchowną, gdyż otrzymał od papieża Innocentego VII prowizję na kanonie w kapitułach plockiej i włocławskiej. Przed 1408 r. został kanonikiem kapituły katedralnej w Płocku oraz objął kanclerstwo ziemskie plockie. Około 1438 r. porzucił karierę duchowną i występował wyłącznie jako kanclerz ziemski. Urząd ten pełnił co najmniej do 1455 r. Andrzej z Zakrzewa posiadał, prócz części Bodzanowa, także inne dobra na Mazowszu. Były to Kisielewo, Płociczno, Śniedzanowo, część Sierpca oraz miasto Bieżeń z wsiami Seroki i Obrąb. 20 V 1446 r. książę Bolesław IV, na prośbę Andrzeja z Zakrzewa, zwolnił jego kmieci w części Bodzanowa, należącej do niego, od prac przy grodach, za wyjątkiem nowych grodów oraz zmniejszył im czynsz do 2 gr praskich⁸³. Andrzej i jego potomstwo zostali zwolnieni od płacenia kar, z wyjątkiem kar książęcych. Andrzej z Zakrzewa zmarł przed rokiem 1470⁸⁴. Jego dobra odziedziczyły córki: Zuzanna, Katarzyna i Małgorzata. W XV w. posiadaczami wójtostwa w Bodzanowie był Andrzej Gulczewski z Zakrzewa. W pierwszej połowie XVI w. część wójtostwa należała do Wieczfięskich, a druga do Miszewskich vel Białyszewskich z Miszewa-Stefany⁸⁵.

Ludność parafii w Bodzanowie, podobnie jak ziemi wyszogrodzkiej, należała do kilku stanów: szlacheckiego, duchownego, mieszczańskiego i kmiecego. W średniowieczu podziały stanowe nie odgrywały jeszcze na Mazowszu takiej roli, jak w okresie późniejszym. Świadczy o tym na przykład kariera plebejusza z pochodzenia Piotra z Chodkowa, kanclerza książąt mazowieckich i biskupa plockiego. Ludność miejska rekrutowała się zarówno spośród drobniejszej szlachty, która przyjmując prawo miejskie nie traciła szlachectwa i zachowała łączność ze wsią, jak i spośród kmieci. Bodzanów, własność klasztoru św. Marii Magdaleny, choć

⁷⁸ J. Grabowski, *Piotr z Chodkowa*, s. 119.

⁷⁹ *Słownik historyczno-geograficzny województwa plockiego w średniowieczu*, oprac. A. Boriewicz-Celińska, Wrocław 1980, z. 1, s. 16.

⁸⁰ Zob. A. Supruniuk, *Otoczenie księcia mazowieckiego Siemowita IV (1374–1426)*, Warszawa 1998, s. 140–142, 145–146.

⁸¹ Tamże, s. 139–140.

⁸² MUK, t. 1: Andreas Andree de Golczewo dedit 4 gr (04/087), s. 55.

⁸³ AGAD, MK 4, k. 25v.

⁸⁴ A. Supruniuk, *Otoczenie*, s. 146.

⁸⁵ J. Łepicki, *Herbarz mazowiecki*, t. 1–2, Poznań 1997, s. 71–72.

był małym miasteczkiem, to jednak zachowały się informacje o wielu jego mieszkańcach. Stanisław syn Jakuba z Bodzanowa był kanonikiem wiślickim. Z akt biskupich dowiadujemy się, że w 1488 r. udał się do Rzymu⁸⁶. Mąż Anny z Bodzanowa legował w 1495 r. 3 kopy gr na dzwon w Bulkowie⁸⁷. Nieznana z imienia mieszczańska z Bodzanowa oddała swego brata na naukę krawiectwa do pracowitego Michała, syna Marcina Wielgosza z Krawięczyna⁸⁸. W księdze ławniczej miasta Płocka znajduje się zapiska z 8 IV 1511 r., z której wynika, że Andrzej z Nakwasina, kanonik płocki św. Michała w obrębie murów Płocka, darował swym rodzonym braciom: Mikołajowi zwanemu Pianka z Bodzanowa, Jakubowi, Janowi i Maciejowi dom na ulicy Grodzkiej, położony obok domu kanoników z jednej i domu Stanisława Rymarza z drugiej strony. Delegowani z urzędu ławnicy wprowadzili braci w pełne posiadanie nieruchomości⁸⁹. Innego mieszkańca Bodzanowa poznajemy z wpisu do księgi ławniczej Płocka, pochodzącego z 20 III 1517 r. Złożony chorobą Andrzej Manio z ulicy Dobrzyńskiej w Płocku sporządził testament, w którym zapisał żonie pewną sumę. Z testamentu wynika, że miał brata rodzonego Jakuba z Bodzanowa, któremu był winien 80 gr.⁹⁰ Z zachowanych zapisek źródłowych wynika, że mieszkańcy Bodzanowa nie tylko osiągnęli godności kościelne, nabywali i dziedziczyli nieruchomości w innych ośrodkach, ale również przyjmowali prawo miejskie w największych miastach w Polsce⁹¹. Młodzi mieszkańcy Bodzanowa opuszczali rodzinne strony pragnąc pogłębiać wiedzę w Akademii Krakowskiej, natomiast uczniowie i czeladnicy wyjeżdżali z miasta, żeby doskonalić swe umiejętności zawodowe w większych ośrodkach miejskich.

Powracając do dziejów politycznych Bodzanowa i ziemi wyszogrodzkiej i płockiej należy wspomnieć, że po bezpotomnej śmierci Janusza II (16 II 1495) ziemię wyszogrodzką odziedziczył jego najstarszy brat Konrad III Rudy (jedyne wówczas żyjący Piast mazowiecki)⁹². Natomiast ziemia płocka została inkorporowana przez króla Jana Olbrachta do Korony w 1495 r. Po zgonie Konrada III w 1503 r.⁹³ rządy w księstwie mazowieckim zaczęła sprawować wdowa Anna z Radziwiłłów, gdyż synowie księcia — Stanisław i Janusz III — byli jeszcze małymi dziećmi. W 1504 r. został ogłoszony wyrok przysadzający klasztorowi św. Marii Magdaleny targowe z Bodzanowie, nieprawnie pobrane przez starostę wyszogrodzkiego w wysokości 1 kopy gr praskich w szelągach⁹⁴. W 1517 r., po osiągnięciu lat

⁸⁶ Archiwum Diecezjalne w Płocku, AEp. 10, 617.

⁸⁷ Tamże, AEp. 15, k. 98.

⁸⁸ Tamże, AEp. 16, k. 12.

⁸⁹ *Księga ławnicza miasta Płocka 1489–1517*, oprac. D. Poppe, Warszawa 1995, nr 384.

⁹⁰ Tamże, nr 602.

⁹¹ Zob. *Księgi przyjęć do prawa miejskiego w Krakowie 1507–1572*, wyd. A. Kiełbicka, Z. Wojas, Kraków 1993, nr 1874, s. 94: „Nicolaus Bozdanowski de Bodzanow Mazouie revenditor [sprzedawca] ius habet civitatis, iuravit, dedit marca 1. Porro cum Joanne legarz [łagiewnik] de Zwerziniecz fratre suo et aliis hominibus ad perhibendum testimonium de sua bona genealogia se propediem venturum promissit. Ostendit litteram fratris sui Joannis ab officio Bodzanouiensi”.

⁹² Zob. J. Grabowski, *Janusz II książę mazowiecki (1453/54–1495)*, „Zeszyty Naukowe SWPR”, seria Humanistyczna, nr 2, 2014, s. 125–142.

⁹³ J. Grabowski, *Dynastia Piastów*, s. 479; K. Jasiński, *Rodowód Piastów mazowieckich*, s. 169–170.

⁹⁴ Archiwum Diecezjalne w Płocku, Kodeks dyplomatyczny norbertanek, s. 221.

sprawnych przez młodszego z synów Konrada III — Stanisław i Janusz III objęli władzę w Księstwie mazowieckim, jednak nie dokonali podziału i rządili jako tak zwani bracia niedzielni. W okresie panowania ostatnich Piastów mazowieckich granice ziemi wyszogrodzkiej, na odcinku wschodnim (graniczącym z ziemią ciechanowską) uległy dwukrotnemu przesunięciu. W 1522 r. książęta Stanisław i Janusz III, na prośbę ziemian ze wsi Łazęki, Sobanice, Raszewo, Osiek, Glinice, Bitkowice, Gawarzec, Zarębin i Żukowo, wyłączyli te wsie z ziemi ciechanowskiej i przyłączyli do ziemi wyszogrodzkiej⁹⁵. Jako przyczynę swej petycji ziemianie podali zbyt dużą odległość tychże wsi od miasta Sochocina, ówczesnej stolicy powiatu. W 1523 r. Stanisław i Janusz III zwolnili norbertanki płockie od cła wodnego tylko w stosunku do drzewa spławianego do Płocka na potrzeby budowlane i gospodarcze klasztoru św. Marii Magdaleny⁹⁶. Gdyby natomiast chciano spławiać je w dół Wisły w celu sprzedaży, wówczas norbertanki musiały zapłacić cło zgodnie z obowiązującym zwyczajem⁹⁷. Dobra klasztoru św. Marii Magdaleny położone na Mazowszu książęcy w XV stuleciu płaciły czynsz w wysokości 6 gr. W XVI wieku stawka ta uległa zwiększeniu, gdyż w spisach dochodów książęcych z 1526 r. zanotowano, że wysokość czynszu książęcego z Bodzanowa wynosiła 18 gr. Prawdopodobnie między rokiem 1449 (czynsz wówczas wynosił 6 gr) a 1526 wystawiono dokument ustalający wysokość czynszu na 12 gr praskich, które po przeliczeniu (w stosunku 1 do 1,5) odnotowane zostały przez pisarza skarbowego w wysokości 18 gr⁹⁸.

W 1524 r. Janusz III na prośbę opata czerwińskiego Jakuba Kuli⁹⁹ przyłączył do ziemi wyszogrodzkiej należące do klasztoru kanoników regularnych: miasto Czerwińsk i wsie: Chmielewo, Bolino, Garwolewo, Janikowo, Parlin, Sielec, Komsin, Wilkowuje, Zdziarkę i Wilkowiec¹⁰⁰. 8 VIII 1524 r. zmarł książę Stanisław¹⁰¹ a niecałe dwa lata później, 9/10 III 1526 r. Janusz III, ostatni w linii męskiej przedstawiciel Piastów mazowieckich¹⁰². Po jego śmierci na krótko rządy na Mazowszu objęła siostra Janusza III — Anna Konradówna, która wbrew prawu lennemu nadal wystawiała dokumenty pod pieczęcią zmarłego brata Janusza III¹⁰³. Krótki okres rządów Anny, „ostatniej władczyni Mazowsza”, zakończył się 25 VIII 1526 r. wraz z przybyciem do Warszawy króla Zygmunta I.

⁹⁵ AGAD, Wyszogrodzkie ziemskie, omnium transactionum 10, k. 77; A. Borkiewicz-Celińska, *Osadnictwo ziemi ciechanowskiej w XV wieku (1370–1526)*, Wrocław 1970, s. 22; SHGZW, s. IX–X.

⁹⁶ Archiwum Diecezjalne w Płocku, Kodeks dyplomatyczny norbertanek, k. 240; J. Senkowski, op. cit., s. 64.

⁹⁷ AGAD, Zakroczymskie ziemskie, wieczyste relacje 25, k. 174 v.

⁹⁸ J. Senkowski, op. cit., s. 134.

⁹⁹ H. Polwarski, *Poczet opatów klasztoru kanoników regularnych w Czerwińsku*, „Nasza Przyszłość”, t. 6, 1957, s. 21.

¹⁰⁰ AGAD, MK 41, k. 6v–7.

¹⁰¹ K. Jasiński, *Okoliczności śmierci ostatnich książąt mazowieckich*, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego”, nowej serii, t. 3 (14), s. 50. Książę został pochowany w kolegiacie warszawskiej 29 VIII 1524 r. Zob. J. Grabowski, *Dynastia Piastów*, s. 506–507.

¹⁰² K. Jasiński, *Okoliczności*, s. 204–205; J. Grabowski, *Dynastia Piastów*, s. 507–508.

¹⁰³ S. K. Kuczyński, *Pieczęcie książąt mazowieckich*, Wrocław 1978, s. 386–388. Na temat Anny Konradówny, która później poślubiła Stanisława Odrowąża ze Sprowy, zob. m.in.: F. Bostel, *Ostatnia księżna mazowiecka. Nieużyte materiały*, „Kwartalnik Historyczny”,

*

Do 1526 r. dzieje Bodzanowa były nierozzerwalnie związane z dynastią Piastów mazowieckich. Książętom zawdzięczał Bodzanów lokację na prawie chełmińskim (1351), nadanie jarmarku (1415) oraz kolejne potwierdzenia i rozszerzenia praw. Choć po śmierci Janusza III (1526) i inkorporacji Mazowsza Bodzanów, wraz z całą ziemią wyszogrodzką, znalazł się w Królestwie Polskim, jednak nadal pozostał własnością klasztoru św. Marii Magdaleny poza murami Płocka. Przyłączenie Mazowsza do Korony zaowocowało serią przywilejów króla Zygmunta I dla miast mazowieckich dotyczących handlu i stosunków miejskich. Przyczyniło się to do rozwoju gospodarczego i wzrostu ludności wszystkich ośrodków miejskich w inkorporowanej dzielnicy.

ANEKSY

Nr 1

Płock, 14 VII 1351 r.

Bolesław III, książę Mazowsza i pan płocki, na prośbę Grzymki, przeoryszy siostr norbertanek płockich i prepozyta Stanisława, zezwala na lokację miasta na prawie chełmińskim w wsi Bodzanów, należącej do klasztoru św. Marii Magdaleny pod Płockiem.

Oryg. Nieznany.

Kop. 1) Warszawa, Archiwum Główne Akt Dawnych (dalej: AGAD), Płockie grodzkie wieczyste 26, k. 324–325. Wpis z daty: 25 XI 1556 r. Tytuł: tenor alterius privilegii. 2–3) Do r. 1944: Warszawa, Biblioteka Krasieńskich, rkps 2930, kopiarz klasztoru norbertanek, k. 29v–30 oraz k. 32–32v; spalony. 4) Płock, Archiwum Diecezjalne, Kodeks dyplomatyczny norbertanek w Płocku, s. 22–23, wg kop. 2–3.

Wyd. 1) *Przywileje, nadania i swobody przez królów polskich, książąt mazowieckich i biskupów płockich udzielone miastom województwa płockiego*, wyd. W. H. Gawarecki, Warszawa 1828, s. 42–44 (z błędami). 2) *Dokumenty kujawskie i mazowieckie przeważnie z XIII w.*, wyd. B. Ulanowski, Archiwum Komisji Historycznej AU, t. 6, Kraków 1887, s. 320–321, nr 33, wg. wyd. 1. 3) *Nowy kodeks dyplomatyczny Mazowsza, cz. 2*, wyd. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, Wrocław 1989, nr 309.

Lit. J. Grabowski, *Dokumenty i kancelarie książąt mazowieckich*, Warszawa 1999, s. 79, 83, 87, 92–93.

In nomine Domini, Sancte et Individue Trinitatis amen. Quoniam, qui religiosus sanctimonialium personis in cunctis beneficiis existit fautor et benefactor, a Deo Omnipotenti in presenti et in future misericordiam anime sue consequetur, noverit igitur tam presens hominum etas, quam in Christo futura posteritas, quod

---

t. 6, 1892, s. 498–526; J. Grabowski, *Anna Odrowążowa, ostatnia księżna mazowiecka i wojewodzina ruska*, „Archeion”, t. 113, 2012, s. 263–283.

nos Boleslaus¹⁰⁴ Dei gracia dux Mazouie et dominus Plocensis ad petitionem humilem et devotam religiose et honeste domine Grzymicze¹⁰⁵ magistre suarumque omnium sororum monasterii, vel domus sancte Marie Magdalene sistentis ante Ploczk Ordinis Premonstratensis, necnon fratris Stanislai prepositi¹⁰⁶ eiusdem domus, que infatigabili spiritu sub freno obediencie et habitu religioso domino Jesu Christo regi regum indefesse omni momento devote famulantur, pro universis dicte domus fundatoribus et suis benefactoribus Altissimum exorantes, cupientesque ipsarum commoda et utilitates graciose per amplius ampliare ex villa earum Bodzanowo¹⁰⁷ wlgariter nuncupata secundum, quod est in suis metis et terminis in omnibus utilitatibus, consuetudinibus et proventibus, agris, aquis, pratis, lignis, rubetis, paludibus, molendinis circumferencialiter situate et distincta, ad omne ius Culmense transferimus et facimus civitatem per eas, ipsarumque successors locandam et perpetuis temporibus habendam, tenendam et possidendam et ad usus beneplacitos convertendam iuxta, quod eis et earum posteris melius et utilius videbitur expedire, conferentes etiam predictis sanctimonialibus in dicta civitate ipsarum liberum forum et omnia foralia, que dicuntur thargowe, pro se habenda, adicientes insuper eis hoc ius speciale, quod cum se mutuo in iamdicta civitate incole, vel cives inter gades occiderint, pene receptio capitis post ipsarum homines ad ipsam magistram conventumque sororum totalis pertinebitur, liberantes sepedictam civitatem ab universis solucionibus, collectis et exaccionibus et ab omnibus angariis, quocumque nomine censeantur, a poradlne, a przewod, a podworowe et a citacione palatinorum, castellanorum, iudicum et subiudicum et omnium officialium sic, quod coram nullo, tantum coram suo advocato prefati cives de Bodzanowo super causis quibusvis debeant conveniri, aut respondere, vel super maioribus negociis et causis coram earum preposito de se querulantibus pretacti cives tenebuntur respondere hoc dempto, quod quando collecta generalis tote terre nostre fuerit edicta et proclamata, nobis et nostris legitimis heredibus insimul prenominati civitatenses solvere tenebuntur qualibet occasione proculmota. Ut ergo horum omnium nostra donacio robur optineat perpetue firmitatis valiturum, presens privilegium eis scriptum dedimus nostri sigilli amminiculo roboratum, presentibus nobiles viris: comite domino Dadzybogone palatino Plocensi¹⁰⁸, comite Slawczone castellano Vyznensi¹⁰⁹, Imi-

¹⁰⁴ Bolesław III, syn Waclawa i Elzbiety Giedyminówny, ks. mazowiecki, płocki, gostyniński (1337–1351), sochaczewski, wiski, zakroczymski (1345–1351); zob. J. Grabowski, *Kancelaria i dokumenty księcia płockiego Bolesława III*, MHA, t. 6, 1996, s. 1–19; tenże, *Dynastia Piastów*, s. 74–83, 282–284, 441–442.

¹⁰⁵ Grzymisława, Grimelda, Grimka, chórowa, następnie magistra, przeorysza w klasztorze norbertanek p.w. św. Marii Magdaleny w Płocku, zob. M. Borkowska, *Leksykon*, s. 39; teźe, *Zapiski kronikarskie norbertanek płockich*, „Nasza Przeszłość”, t. 84, 1995, s. 72–73; NKDMaz., cz. 2, nr 309, przyp. 1.

¹⁰⁶ Stanisław, prepozyt norbertanek płockich, nie jest skądinąd znany.

¹⁰⁷ Bodzanów, gmina wiejska w pow. płockim, woj. mazowieckim, 17 km na NW od Wyszogrodu.

¹⁰⁸ Dadźbog h. Junosza (zamordowany w 1363 r.), podkomorzy płocki (1343–1345), wojewoda mazowiecki (1349–1463), starosta królewski płocki; NKDMaz., cz. 2, nr 259, przyp. 13; A. Supruniuk, *Mazowsze Siemowitów (1341–1442). Dzieje polityczne i struktury władzy*, Warszawa 2010, s. 172.

¹⁰⁹ Sławiec, kasztelan wiski, występuje w latach 1349–1374; NKDMaz., cz. 2, nr 296, przyp. 56.

slao preposito sancti Michaelis ecclesie¹¹⁰, comite Arnaldo castellano Plocensi¹¹¹, Phalyslao subcamerario Plocensi¹¹², Andrea subcamerario Gostinensi¹¹³, Andrea subdapifero Plocensi¹¹⁴ et aliis quampluribus gidedignis. Daum et actum in Ploczk, in sequenti die beate Margarethe virginis, per manus Nicolai notarii nostre curie¹¹⁵, sub anno Domini millesimo trecentesimo quinquagesimo primo.

Nr 2

Wyszogród, 22 V 1415 r.

Janusz I Starszy, książę Mazowsza ze względu na zbawienie swojej duszy oraz duszy przodków i następców, a także na prośbę prepozyta i siostr norbertanek płockich, nadaje klasztorowi św. Marii Magdaleny pod Płockiem jarmark doroczny w dniu Zesłania Ducha Świętego, to jest na Zielone Świątki.

Oryg. Nieznany

Kop. 1) Płock, Archiwum Diecezjalne, Kodeks dyplomatyczny norbertanek w Płocku, s. 65. 2) AGAD, Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych, sygn. 4207a, s. 95.

Joannes Dei gracia senior dux Masouie etc.¹¹⁶ Universis et singulis, quibus expedit, notum esse volumus presencium per tenorem. Quod animaduertentes ac attendentes, quo per divinam clemenciam pro terrenis celesta, pro temporalibus sempiterna liberaliter largiuntur, ab salutem animarum notsrarum et predecessorum ac successorum nostrorum, bona ecclesia Sancte Marie Magdalene ordinis Premonstratensis extra muros Plocenses, ad petitiones humillimas et devotas venerabilium prepositi et sororum dicta Monasterii Sancte Marie Magdalene, et presertim oppidum ipsorum Bodzanow¹¹⁷ dictam, meliorare et ad usus uberiores deducere de nostra ducali pietate specialiter cupientes, videlicet in eodem oppido Bodzanow forum annual, ga e r m a r k i wlgariter dictum, ad quodlibet festum Penthecostes per homines et mercatores, a quibuscunque partibus venientes, cum quibuscunque rebus, mecanciis et aliis negociacionibus, prout in aliis oppidis nostris ad festa seu dies posita seu positos temporibus perpetuis celebrari, exerceri et fieri possit

¹¹⁰ Imisław Wroński h. Kościeszka (zm. 1365), kanclerz książęcy, kanonik płocki, prepozyt w kolegiacie św. Michała, biskup płocki (wybrany w 1357; prowizję otrzymał w 1363 r.), zob. T. Żebrowski, *Zarys dziejów*, s. 39; A. Radziwiński, *Prałaci i kanonicy kapituły katedralnej płockiej*, t. 2, Toruń 1993, s. 57–58; J. Grabowski, *Kancelarie i dokumenty*, s. 91–92, 115–117; A. Salina, op. cit., s. 68–72.

¹¹¹ Arnold, kasztelan płocki (1351).

¹¹² Chwalisław syn Pawła zw. Warda, podkomorzy płocki (1350–1351). NKDMaz., cz. 2, nr 306.

¹¹³ Andrzej, podkomorzy gostyniński w latach 1350–1353. NKDMaz., cz. 2, nr 306, przyp. 7.

¹¹⁴ Andrzej, podstoli płocki (1350–1351). NKDMaz., cz. 2, nr 306.

¹¹⁵ Mikołaj, notariusz dworski Bolesława III; zob. J. Grabowski, *Kancelarie i dokumenty*, s. 92–93, 118.

¹¹⁶ Janusz I Stary (ok. 1346–1429), syn Siemowita III, ks. mazowiecki i ruski; warszawski, zakroczymski, ciechanowski (1373–1429); wiski (1373–1381; 1402–1429 (objął jako zastaw od Siemowita IV), czerski, wyszogrodzki (1381–1429); zob. J. Grabowski, *Dynastia Piastów*, s. 142–160, 345–354; B. Sobol, *Janusz I Starszy (ok. 1329–1429), książę mazowiecki* [w:] PSB, t. 10, s. 581; M. Wilska, *Książę Janusz I Starszy*, Warszawa 1986.

¹¹⁷ Bodzanów, gmina wiejska w pow. płockim, woj. mazowieckie.

et valeat, tenore presencium damus, donamus, appropriamus facultatem et libertatem. In cuus rei testimonium sigillum nostrum presintibus est appensum. Datum et actum in Wischogrod¹¹⁸, feria quarta proxima post festum Penthecostes, sub anno Domini millesimo quadringentesimo quinto decimo. Presentibus ibidem strenuis viris dominis: Nicolao Sowa castellano Wischogrodiensi¹¹⁹, Stiborio curie nostre marszałco¹²⁰, Stanisłao Dubecz subiudice etc. Wischogrodiensi¹²¹, et aliis quam pluribus fide dignis testibus ad premissa.

Nr 3

Poczet¹²² przeorysz klasztoru św. Marii Magdaleny w Płocku¹²³

Ludmiła, przed 1265
 Morizła, przed 1265
 Wojsława przed 1265
 Grzymisława (Grzymka, Grymelda), 1326, 1327, 1343
 Felicja, 1346
 Grzymisława, 1351, 1353
 Dziersława (Dzierzka), 1380
 Anna, 1380
 Ludka, 1387
 Dziersława, 1412
 Mikołajka, 1423
 Dziersława, 1427
 Jadwiga, 1434
 Elżbieta, 1438, 1454, 1458
 Dorota, 1447, 1448, 1457, 1463, 1470
 Świętochna Kryska h. Prawda, 1476, 1493, 1504
 Małgorzata Rostkowska, 1508, 1518
 Jadwiga Głuszkowska (Głoskowska), 1524, 1528

¹¹⁸ Wyszogród, miasto w woj. mazowieckim.

¹¹⁹ Mikołaj zwany Sowa z Miszewa i Kawięczyna w ziemi wyszogrodzkiej, h. Grzymała, kasztelan wyszogrodzki (1410–1429); zob. M. Wilska, *Mazowieckie środowisko dworskie Janusza Starszego*, Warszawa 2012, s. 106; SHGZW, s. 29; A. Wolff, *Studia*, s. 286.

¹²⁰ Ścibor z Pilchowa w ziemi wyszogrodzkiej i Sącocina h. Rogala, marszałek nadworny Janusza I (1400–1432), podkomorzy zakroczymski (1406–1432); zob. M. Wilska, *Ścibor z Sącocina — przykład niezwyklej kariery dworskiej z początku XV wieku* [w:] *Spółczesność Polski średniowiecznej*, t. 5, red. S. K. Kuczyński, Warszawa 1992, s. 225–237; tejeże, *Mazowieckie środowisko*, s. 122–123.

¹²¹ Stanisław Dębiec z Daniszewa w ziemi wyszogrodzkiej h. Cholewa; podsudek wyszogrodzki (1408–1436); SHGZW, s. 14; M. Wilska, *Mazowieckie środowisko*, s. 120; A. Wolff, *Studia*, s. 297.

¹²² Spis zestawiono na podstawie: M. Borkowska, *Zapiski kronikarskie norbertanek płockich*, „Nasza Przeszość”, t. 84, 1995, s. 72–76; tejeże, *Leksykon zakonnic polskich epoki przedrozbiorowej*, t. 2: *Polska centralna i południowa*, Warszawa 2005, s. 38–61; W. Mąkowski, *Kościół św. Marii Magdaleny*, s. 594.

¹²³ Klasztor został założony w końcu XII w., przeniesiony w 1819 r. do Czerwińska, skasowany po przeszło siedmiu wiekach istnienia w 1902 r. przez rząd carski. Przez pierwsze cztery wieki był to jedyny na północ od Wisły klasztor żeński, w którym gromadziły się lokalne kandydatki do życia zakonnego, w tym pochodzące z najbogatszych rodzin szlacheckich na Mazowszu.

Nr 4**Poczet prepozytów norbertanek plockich¹²⁴**

Klemens, ok. 1245–1263
 Mikołaj Czech 1314, 1327
 Jakub 1343
 Mikołaj 1361
 Dobrosław 1380, 1387
 Paweł 1390
 Stanisław 1404
 Paweł 1412, 1417
 Maciej 1423–1448
 Piotr 1448–1457
 Stanisław 1458–1476
 Jakub z Witowa 1476
 Marcin 1476, 1482
 Piotr 1486
 Maciej 1490, 1493
 Mikołaj 1497, 1502
 Maciej 1503
 Mikołaj, 1504
 Stanisław, 1508–1511
 Maciej z Dzierzgowa, 1511, zm. 1532

Janusz Grabowski, *Civitas monasterii Mariae Magdalene Ordinis Premonstratensis. History of Bodzanów during the rule of Masovian princes*

Summary

Bodzanów is currently a rural municipality in Płock county, Masovian Voivodeship, on Moltawa river (right tributary of Vistula). The name of Bodzanów is probably related to the name of Bodzan, the first owner of the town. History of Bodzanów in the Middle Ages and modern times is inextricably linked with the history of Premonstratensians order outside the walls of Płock. The origins of the monastery of St. Mary Magdalene may be related to the Church of Holy Virgin Mary, founded in mid-12th century by Dobiechna, wife of Wojsław of Powąła family, courtier of Prince Bolesław the Wry-Mouth. Bodzanów has received Chełmno type city rights in 1351 from Prince Bolesław III, and in 1415, Prince Janusz I has endowed the city with an annual fair, to be held on the day of the Pentecost. Subsequent Masovian princes have confirmed Bodzanów privileges. After the death of Janusz III (1526), the last of the Masovian Piasts, Bodzanów along with Wyszogród land was included in the Kingdom of Poland. The city remained the property of the St. Mary Magdalene Monastery outside Płock.

Słowa kluczowe: Bodzanów, klasztor norbertanek plockich, książę mazowiecki Bolesław III, książę mazowiecki Janusz I

Keywords: Bodzanów, Płock Norbertines monastery, Prince Bolesław III of Masovia, Prince Janusz I of Masovia

---

¹²⁴ Spis przygotowano w oparciu o wykaz zestawiony przez ks. W. Mąkowskiego, *Kościół św. Marii Magdaleny*, s. 595.